

A nyugat-európai tejvertikum versenyképessége

Popovics Péter András

Debreceni Egyetem Agrártudományi Centrum,
Agrárgazdasági és Vidékfejlesztési Intézet,
Agrárgazdaságtani és Közgazdaságtani Tanszék, Debrecen

ÖSSZEFOGLALÁS

A tanulmány segítségével a nyugat-európai tejvertikum versenyképességét mutatom be. Az ábrákból, táblázatokból és az egyéb szöveges részekből megismerhetjük, hogy az Európai Unióval a tej exportálása kapcsán konkurens országok milyen komparatív előnyökkel és egyéb jellemzőkkel rendelkeznek. A vizsgált alapmodellben a nyugat-európai tejtermék exportőr országok teljesítményeit hasonlítom össze az Európán kívüli nagyhatalmakéval. Majd rátérek a versenyképesség különböző szempontok (szállítási költségek, tőkeszükséglet, földár és a környezetvédelmi előírások, stb.) szerinti vizsgálatára. A tanulmányból kiderül az is, hogy a fogyasztói szokások megváltozása, az egyre tudatosabb táplálkozás milyen hatással van a tejszektor szereplőire. Foglalkozom azzal is, hogy a kapcsolódó ágazatok milyen rugalmasságot biztosítanak a vertikum szereplői számára. A kereskedelem további liberalizációja várhatóan kedvezőtlenül fogja érinteni az EU egyes tagállamait, ezzel szemben az Unión kívüli tej nagyhatalmak jelentős növekedésnek néznek elébe. A felhasznált adatok az 1999-ben *The European Agro-Food System and Challenge of Global Competition (Wijsman, 1999)* címen megjelent piackutatási tanulmányból származnak.

SUMMARY

In this chapter the competitiveness of the Western European dairy sector will be discussed. With the help of tables, figures and the other parts, we can recognise the advantages and other characteristics of different countries outside the EU in exporting dairy products. In the analysed basic model I compare the performance of the Western European countries to the countries outside the EU. Then I examine the competitiveness according to different aspects (transport cost, capital need, land price, environmental protection, etc.). We can also realise the effects of changing consumer habits and the increasingly conscious consumption on the members of the dairy sector. I also deal with the flexibility that is given by the connecting sectors to the members of the dairy one. The liberalisation of trade is expected to cause problems to the EU members, but on the other hand, other countries outside the EU will have opportunities for growing their export. The data which are used in this chapter are mainly extracted from a market study *“The European Agro-Food System and Challenge of Global Competition” (Wijsman, 1999)*.

A VILÁGPIACI ALAPHELYZET BEMUTATÁSA

Reprezentatív országokként azokat a nyugat-európai országokat (Hollandia, Németország, Franciaország) említem meg, amelyek leginkább versenyképesek a tejágazatban és ezen országok sajátos jellemzőire mutatok rá, összehasonlítva a világ egyéb jelentős tejexportőr hatalmaival (Új-Zéland, Ausztrália, USA). Az alábbi két táblázatban helyezésekkel találkozhatunk, amelyek alapján egyértelműen látható, hogy az EU egyik vezető tej exportőr országa Hollandia, hiszen mind sajt, vaj mind pedig a teljes tejjel kibocsátásban az első helyen áll. Bár Németország egy kissé le van maradva a helyezések tekintetében, mégis szerepel a modellben, hisz jelentős szereplője az EU tejexportjának. Az EU-n kívül Ausztrália és Új-Zéland a két legjelentősebb szereplő az előbbieken említett szempontok szerint. A táblázatban is megfigyelhető, hogy felváltva birtokolják az első és második helyezést az egyes tejtermékek kibocsátási mennyiségének tekintetében.

1. táblázat

Az EU főbb tejtermék exportőr tagállamai
(beleértve az EU belső kereskedelmét is)

Termék (1)	Hollandia(6)	Németo.(7)	Franciao.(8)
Sajt (2)	1	3	2
Vaj (3)	1	6	4
Sovány tejjpor (4)	5	1	2
Teljes tejjpor (5)	1	6	2

Forrás: Rabobank International, 1998 Id.: Wijsman, 1999: 101.

Table 1: EU export rankings of the major exporters on the world (incl. intra-EU trade)

Product (1), Cheese (2), Butter (3), Skim milk powder (4), Whole milk powder (5), Netherlands (6), Germany (7), France (8)

2. táblázat

A világ főbb tejtermék exportőr országai
(az EU tagállamokon kívül)

Termék (1)	Új-Zéland(6)	Ausztrália(7)	USA (8)
Sajt (2)	1	2	4
Vaj (3)	1	2	3
Sovány tejjpor (4)	2	1	4
Teljes tejjpor (5)	1	2	3

Forrás: Rabobank International, 1998 Id.: Wijsman, 1999: 101.

Table 2: Global export rankings of the major exporters on the world market (excl. EU members)

Product (1), Cheese (2), Butter (3), Skim milk powder (4), Whole milk powder (5), New Zealand (6), Australia (7), USA (8)

VERSENYKÉPESSÉG TÉNYEZŐI

A világ különböző régióiban különböző típusú farmrendszerek működnek, amelyek a helyi természeti viszonyokhoz alkalmazkodnak. A 3. táblázat e rendszereknek legfontosabb jellemzőit mutatja be. A legeltetésen alapuló rendszereknél a tejtermelés alakulása követi a fű növekedés ütemét, így vannak olyan időszakok, amikor a feldolgozó kapacitásnál több tej termelődik. Ha a kapacitásokat ehhez állítják be, akkor bizonyos alacsonyabb tejhozamú időszakokban kihasználatlan kapacitásokkal rendelkeznek, aminek jelentős költségvonzata van, amit úgy próbálnak kompenzálni, hogy import tejport dolgoznak fel ezen időszakokban.

3.táblázat

Tejtermeléssel foglalkozó farmok rendszerezése

	Legeltetésen alapuló rendszer (11)	Szilázs alapú rendszer (12)	Szubtrópusi rendszerek (13)
Országok (1)	Új-Zéland, Ausztrália, Írország, Egyesült Királyság, Argentína (14)	Európai kontinens, USA észak-keleti része, Kanada (15)	USA dél-nyugati része, Mexikó északi része (16)
Éghajlat (2)	mérsékelt (17)	mérsékelt	száraz, szubtrópusi (18)
Állomány méret (3)	50-500	10-250	300-2000
Tejhozam (kg/tehén/év)(4)	4000-6000	6000-9000	9000-10000
Zöldtakarmányozás (5)	saját legelő (19)	saját fű-, és kukorica- szilázs (20)	vásárolt fű szilázs vagy kuk.szilázs (21)
Istálló (6)	nincs/ritkán (22)	van (23)	pajta (napfénytető) (24)
Az időjárás hatása a termelésre (7)	magas (25)	közepes (26)	alacsony (27)
Szezonáltság (8)	magas	közepes	alacsony
Tulajdonlás (9)	családi farmok (28)	családi farmok	nagyobb gazdaságok (29)
Költségek (1 kg tej) (10)	nagyon alacsony (30)	közepes-magas	alacsony

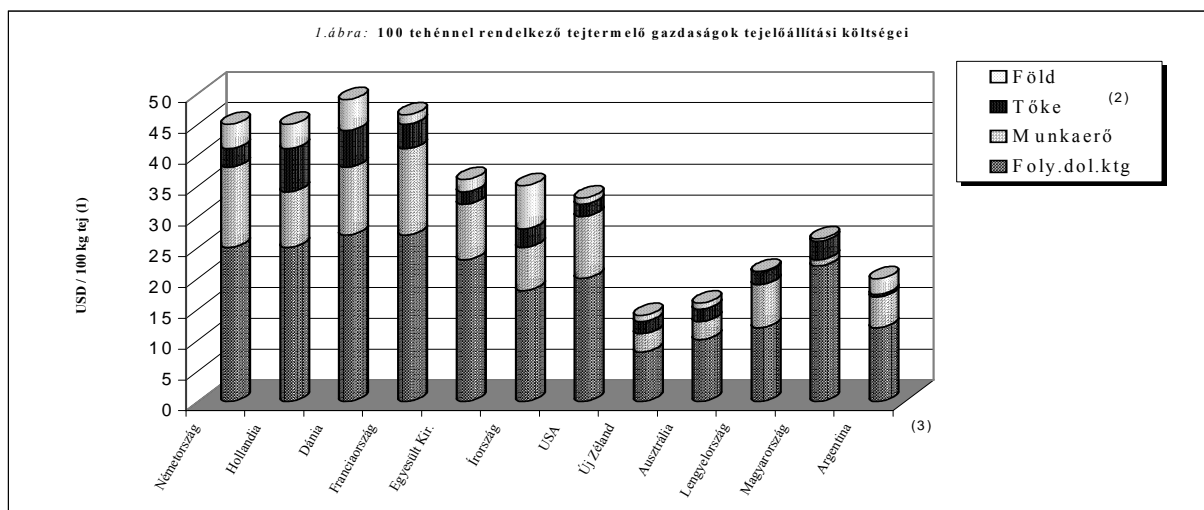
Forrás: Hemme, International Farm Comparison Network, exclusively for Rabobank, 1998 id.: Wijsman,1999:102.

Table 3: Dairy farming system

Countries (1), Climate (2), Herd size (3), Milk yield (kg/cow/year) (4), Forage Feeding (5), Housing (6), Risk that weather can influence production level (7), Seasonality pattern (8), Ownership structure (9), Costs (per kg milk) (10), Grazing system (11), Silage system (12), Subtropic system (13), New Zealand, Australia, Ireland, UK, Argentina (14), Europe Continent, USA north-east, Canada (15), USA south-west, Mexico north (16), Temperate (17), Dry, Subtropical (18), Own production grazing-concentrate (19), Own production grass silage corn silage (20), Grass silage, corn silage (21), None/very few (22), Yes (23), Sun roof (24), High (25), Medium (26), Low (27), Family farming income (28), Commercial farming oriented on Return on Assets (30)

Az EU és az USA kapcsán a drága munkaerőt kell megemlíteni, mivel ennek költségei aránylag jelentősnek mondható, az itteni tejtermelést ez drágítja meg.

A 1. ábrán a tejelőállítás költségösszetevőit láthatjuk az egyes országokban. Itt megfigyelhető, hogy azokon a területeken, ahol a munkaerő drágább, magasabb a tej előállítási költsége.

Forrás: EDF, EDF-Star-Analysis 1995/96, European Dairy Farmers, Október 1996 id.: Wijsman,1999: 104.

Figure 1: Costs of milk production in "100-cow-dairy-farms"

USD/100 kg milk FCM (1), Land, Capital, Labour, Production (2), Germany, Netherlands, Denmark, France, UK, Ireland, USA, New Zealand, Australia, Poland, Hungary, Argentina (3)

Az EU számára előnynek tekinthető, hogy a fogyasztóig rövid úton eljutnak a termékek, így a friss tej költségeit ez nagyban csökkenti. Ezzel szemben az USA-ban és Óceániában (Ausztrália, Új-Zéland) a távolságok sokkal nagyobbak, és miután a tejtermékek romlandóak, sokkal magasabb **szállítási költségekkel** kell számolniuk. Így az ágazat akkor válik gazdaságossá, ha mind a termelést, mind pedig a feldolgozást a fogyasztói központok közelében helyezik el. Az üzleteket egy héten többször is fel kell tölteni, ami hatékony logisztikát igényel. A nyugat-európai gazdálkodási rendszerek magas **tőkeszükséglete** is hozzájárul az EU nyerstej termelésének magas költségeihez. Az EU-ban, a természeti adottságok miatt az állattartásban magasabb beruházási költségekkel (istállózott állattartás, kevesebb legelő) kell számolni Óceániához képest. A **földárak** az EU-ban lényegesen magasabbak.

A **környezetvédelemi előírások** egyre magasabb szintűek, ami egyre jelentősebb költségvonzatot jelent, különösképpen az EU-ban. Ezen előírásoknak a kutatás-fejlesztés segítségével előállított modern technológia alkalmazásával tudnak megfelelni. Az óceániai területeken a magasabb hozzáadott értékű termékek előállításához szükséges szaktudás még hiányt szenved. (Heinrich és mtsai, 1998)

Az EU-nak van a legnagyobb belső tejszíci, ugyanakkor a piaci növekedése mérsékelt. A fogyasztási szint mennyiségét tekintve várhatóan nem fog jelentősen növekedni, de értékben növekedés prognosztizálható a fogyasztói szokások megváltozásának köszönhetően, mivel a nagyobb hozzáadott értékű termékek fogyasztása egyre jelentősebb a piacon. A kismértékű mennyiségi növekedést indokolja a népesség növekedése és újabb piacok megnyílása az EU (Közép-Kelet-Európa), Óceánia (Ázsia) és az USA számára (Latin-Amerika) egyaránt. A tejalapú alapanyagok felhasználásra kerülnek az élelmiszeriparon kívül is, mint például a takarmányozásban, gyógyszer (laktóz), tévéképernyő gyártás (kazein), ragasztóanyagok (kazein származékok) előállításában. Ez is egyfajta piaci növekedést indukál, ámbár ennek hatása kevésbé számottevő. A fent említett tendenciák a 4. táblázatban nyomon követhetők.

4. táblázat

A tejtermék fogyasztói piacának mérete és növekedése

	Az 1997. évi összfogyasztás (millió tonna) (15)	Átlagos évi változás (%) (16)		
		1993-97	1998-99	2000-05
Világ (1)	549	-0,2	0,5	1,8
Fejlett országok (2)	212	0,8	0,9	0,9
Nyugat-Európa (3)	116	0,7	0,8	0,8
USA, Kanada (4)	78	1,0	1,1	1,0
Japán (5)	11	0,8	0,8	0,8
Ausztrália, Új Zéland (6)	7	0,7	0,7	0,7
Fejlődő országok (7)	312	-1,2	0,5	2,2
Közép-Európa (8)	42	-4,0	1,0	1,0
FÁK (9)	70	-8,0	-4,0	1,5
Dél-Ázsia (10)	91	4,0	3,0	2,0
Latin Amerika (11)	63	5,0	3,0	4,0
Kelet-, Észak-Afrika (12)	28	0,3	0,4	0,5
Szahara (13)	18	1,0	1,0	1,0
Egyéb (14)	25	1,0	1,0	1,0

Forrás: ZMP, calculated for Rabobank, 1998 id.: Wijsman, 1999: 104.

Table 4: Size and growth of dairy consumption markets

World (1), High income (2), Western Europe (3), USA, Canada (4), Japan (5), Australia/New Zealand (6), Low and middle income (7), Central Europe (8), CIS (9), South Asia (10), Latin America (11), Middle East & North Africa (12), Sub-Saharan Africa (13), Other (14), Consumption 1997 million tonnes of milk equivalents (15), Average annual change (16)

A fogyasztói piac igényei folyamatosan változnak. Az emberek egyre inkább tudatosan táplálkoznak a fejlett országokban és talán ennek is köszönhető, hogy az átlagéletkor egyre magasabb ezeken a területeken. Ezek újabb követelmények betartására kényszerítik a tejszektor szereplőit:

- Időt megtakarító, gyorsan elkészíthető ételek
- Egyre magasabb minőség
- Minél szélesebb termékkála kínálat
- Egészséges táplálkozásnak megfelelő termékek
- Természetes alapanyagok (minél kevesebb mesterséges alapanyag)
- Alacsonyabb zsírtartalom
- Termelői etika betartása
- Környezetvédelmi szempontoknak megfelelő termelés
- Állatvédelemnek való megfelelés

A modern kereskedelmi és élelmiszeripari vállalkozások egyik legfőbb célja a költségek csökkentése, amit többek között szállítási, illetve logisztikai költségek lefaragása segítségével tudnak véghez vinni. Ezt a tejtermelő gazdákkal való közeli kapcsolatok kialakítása segítségével tudják elérni, és így hatékonyabb logisztikát, reklámot, a termékbevezetést és minőség menedzsmentet tudnak megvalósítani. (Szabó G. G, 2000)

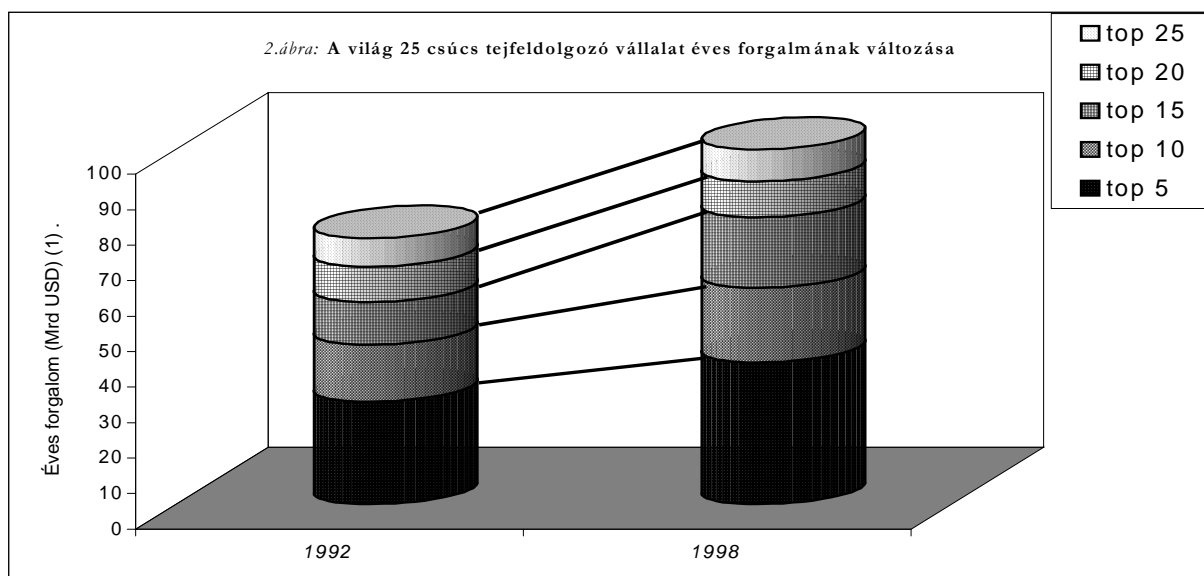
Az **ECR** (Efficient Consumer Response) **rendszer**, egy hatékonyság javító rendszer, aminek a lényege az, hogy javítsák a fogyasztók elégedettségét azzal, hogy gyorsabban, jobban, illetve alacsonyabb költségen szolgálják ki a fogyasztói igényeket.

KAPCSOLÓDÓ ÁGAZATOK

Az EU és az USA versenyelőnyt élvez a gépek, adalékanyagok és szolgáltatások tekintetében, hiszen ezeknek jól fejlett, széleskörűen kiépült hálózata található mindkét területen. A számítógépes szolgáltatások alkalmazása is már több éve megtalálható ezen iparágban, és mára már nélkülözhetetlenné vált. Számos olyan nemzetgazdasági ágazat van, amelyek révén termékkínálatát változtatni tudja. Ilyen ágazat például: húsipar, gyógyszeripar, tartósítóiipar. Elsősorban azért mondhatóak előnyösnek ezen ágazatok, mert rendszeresen technológiát, tudást és tapasztalatot cserélnek. Másodsorban pedig ezek a kapcsolódások folyamatos termék választékbővítésre adnak lehetőséget. Ez a terület az Óceániai térségben viszonylag elmaradottnak tekinthető.

MÉRETGAZDASÁGOSSÁGI SZEMPONTOK

Az elmúlt évek során folyamatos vállalati méretnövekedésnek lehettünk tanúi világszerte a tejágazatban. A legnagyobb 25 tejelőállító 35 %-os forgalomnövekedést ért el, mint ahogy azt a 2. ábra is mutatja. A folyamathoz leginkább az járult hozzá, hogy a vállalatok között óriási távolságok vannak. Az előbbieken említett folyamat, a „multivá válás” folyamata a jövőben is valószínűleg folyamatosan megfigyelhető lesz. Az EU-n belül az Egyesült Királyságban, Németországban, Olaszországban, az egyéb nagy exportőrök közül pedig Új-Zélandon hamarosan már csak 1 vagy 2 óriásvállalat lesz. (Agrár Európa, 1997) Az ezek kialakulására ható tényezők a következők: csak a nagy cégeknek lesz elég erőforrásuk az „alacsony költség és magas érték” stratégia kialakításához, csak ezek rendelkeznek megfelelő alkuerővel, csak ezek tudnak megfelelni a velük szemben támasztott magas szintű követelményeknek.

Forrás: Rabobank, 1998 *id.*: Wijsman, 1999: 107.

Figure 2: The consolidation of the top-25 dairy companies world wide
Turnover (bn USD) (1)

Az EU-ban, az USA-ban és Óceániában a farmerek ereje jelentős, bár méretileg kicsik, de mivel sokan vannak, és szövetkezetekbe tömörülnek, jelentős alkuerővel rendelkeznek. (Szabó G. G, 2000.) Mivel költség szempontjából az EU-beli gazdálkodási rendszer nem versenyképes, az EU piacvédelmi szabályai szigorúak. Az EU tejszektorát kedvezőtlenül érinti a kereskedelem további liberalizációja. (Agrár Európa, 1998) A tervezett 15 %-os tejár csökkenés az EU-ban az egyes szereplők számára várhatóan költségmegtakarítást fog eredményezni. Új-Zéland, Ausztrália, és Argentína fogja a legnagyobb hasznot húzni a liberalizációból, és várhatóan az USA is jelentős exportnövekedést fog elérni. (Bánáti, 1998)

Végezetül szeretném összefoglalni a *versenyképesség már említett kritériumait*:

- Kutatás & fejlesztés,
- Termékkála bővítése,
- Hatékony logisztika,
- Multivá válás,
- Vezetői szaktudás,
- Megfelelő tőkeellátottság,
- Költség orientáció.

IRODALOM

- Agrár Európa (1997): A FAO a tejágazatról, Agrár Európa 1997. május 4. szám, 11-12
Agrár Európa (1998): Német tanulmány a tejágazatról, Agrár Európa 1998. április 5. szám 18-19
Bánáti Diana (1998): A tej- és gabonaárak csökkentése, Az Európai Unió Agrárgazdasága III. évfolyam 5. szám, 13-14
Heinrich I., Borbély Cs., Széles Gy., Olsovsky Á. (1998): Pillantás a világra: Hol termelik a legolcsóbban a tejet? Tejgazdaság LVIII. évfolyam 1/1998, 13-16
Szabó G. Gábor (2000): A szövetkezeti vertikális integráció lehetőségei a magyar élelmiszer-gazdaságban, Szövetkezés XXI. Évfolyam, 2000/1-2. szám, 30-42
Szabó G. Gábor (2000): Marketing szövetkezetek a piacgazdaságban I., Élelmiszer-marketing-tudomány I. Évfolyam, 2000/1. szám, 3-11
Wijsman, A.T.(1999): Competitiveness of the Western European dairy sector
In: The European Agro-Food System and Challenge of Global Competition, ISMEA, June 1999, 100-112